

Лекція 10. Теоретико-методологічні основи дослідження політики

1. Наукове дослідження: сутність, ознаки
2. Методологія: сутність, ознаки
3. Класифікація методів дослідження за ступенем їх узагальнення: загальнонаукові, конкретно-наукові методи
4. Методи теоретичного та емпіричного дослідження
5. Кількісні та якісні методи

Поняття «наукове дослідження»

Наукове дослідження — це цілеспрямований, систематичний процес отримання нових знань, заснований на використанні наукових методів, логіки та доказів.

Це поняття розглядається в **різних контекстах**:

- ▶ **Історичному** — як процес, що еволюціонував разом із розвитком людства;
- ▶ **Прагматичному** — як інструмент вирішення конкретних завдань;
- ▶ **Теоретичному** — як форма пізнання закономірностей;
- ▶ **Соціальному** — як фактор, що впливає на суспільство і культуру.

Пов'язане з іншими поняттями:

- ▶ **Знання** — результат дослідження;
- ▶ **Інформація** — вихідна та отримана в процесі дані;
- ▶ **Розвідка, пошук** — етапи виявлення нових фактів;
- ▶ **Відкриття, винахід** — результат творчого дослідження;
- ▶ **Прогрес** — наслідок практичного застосування нових знань.

- **Наукове дослідження** – це цілеспрямоване пізнання, результати якого виступають у вигляді системи понять, законів і теорій.
- **Наукове дослідження** — процес вивчення об'єкта або явища з метою виявлення закономірностей його виникнення та розвитку, а також можливостей його зміни та використання в інтересах добробуту суспільства.
- **Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України (2015):**
- 12) **наукова діяльність** – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження;
- 14) наукова (науково-технічна) продукція - науковий та (або) науково-технічний (прикладний) результат, призначений для реалізації;
- 15) **наукова (науково-технічна) робота - наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки**, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату.
- 26) **науково-технічна діяльність** - наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки;
- **Основними видами наукової (науково-технічної) роботи** є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання;

Наукові дослідження є основою розвитку науки, техніки, економіки та культури.

Вони відрізняються від інших форм отримання інформації:

- ▶ **Інтуїція** — не завжди обґрунтована;
- ▶ **Практичний досвід** — обмежений індивідуальними випадками;
- ▶ **Навчання** — передача, а не створення знань;
- ▶ **Дії навмання** — не мають системності.

Функції науки:

- ▶ **Описова** — вивчення явищ і процесів;
- ▶ **Пояснювальна** — розкриття причин і закономірностей;
- ▶ **Прогностична** — передбачення майбутніх подій;
- ▶ **Практична** — вдосконалення методів роботи, технологій;
- ▶ **Світоглядна** — формування критичного мислення та розуміння світу.

- Характерні **ознаки наукового дослідження**:
- обов'язково **цілеспрямований** процес, досягнення усвідомлено поставленої мети, чітко сформульованих завдань;
- процес, спрямований на пошук **нового**, на творчість, на відкриття невідомого, на висунення **оригінальних ідей, на нове висвітлення розглянутих питань**;
- воно характеризується **систематичністю**: тут упорядковані, приведені у систему і сам процес дослідження, і його результати;
- йому властива строга **доказовість, послідовне обґрунтування зроблених узагальнень і висновків**.

Дослідження — це **послідовний процес**, що включає кілька етапів:

1. Підготовка:

- ▶ Аналіз існуючих знань і постановка наукової проблеми;
- ▶ Формулювання мети, завдань, гіпотез;
- ▶ Вибір методів дослідження.

2. Виконання:

- ▶ Збір даних (експерименти, спостереження, анкетування тощо);
- ▶ Аналіз результатів, перевірка гіпотез.

3. Оприлюднення результатів:

- ▶ Написання наукових статей, звітів, дисертацій;
- ▶ Публікації в журналах, виступи на конференціях.

4. Обговорення й уточнення:

- ▶ Рецензування та наукова дискусія;
- ▶ Уточнення висновків, подальші дослідження.

Класифікації наукових досліджень

- ▶ За сферою використання: фундаментальні, прикладні.
- ▶ За методом: емпіричні, теоретичні.
- ▶ За джерелом фінансування: державні, приватні, змішані.
- ▶ За зв'язком із виробництвом: безпосередні, віддалені.
- ▶ За тривалістю: короткострокові, довгострокові.
- ▶ За стадіями: пошукові, завершальні.
- ▶ За об'єктом: прості, складні.
- ▶ За кількістю дослідників: індивідуальні, групові.
- ▶ За галузями: однонапрямні, міждисциплінарні (big science).

- **Закон ст.1 п. 33) фундаментальні наукові дослідження** – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв’язків. **Результатом фундаментальних наукових досліджень** є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

- Фундаментальні
- Прикладні

- Міждисциплінарні
- Монодисциплінарні

- Багатофакторні
- Однофакторні

- Міжнародні
- Національні
- Регіональні
- Інституційні

- Фундаментальні наукові дослідження можуть бути як теоретичними, так й експериментальними.

- **Закон ст.1 п. 30) прикладні наукові дослідження** - теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. **Результатом прикладних наукових досліджень** є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань;

- Поділ досліджень на **монодисциплінарні та міждисциплінарні** зумовлений проведенням досліджень у межах однієї чи декількох наук відповідно.

- **Однофакторними** вважаються дослідження, у яких дослідника цікавить один аспект предмета наукового пошуку, наприклад, у формуванні професійної компетентності випускника закладу вищої освіти – умови цього процесу, у кар’єрному рості науково-педагогічного працівника – зміни, що відбуваються під впливом конкретного зовнішнього чинника тощо.

- Ще одна градація досліджень на **міжнародні, регіональні, університетські** може поширюватися на усі розглянуті типи досліджень залежно від масштабності дослідження та кількісного складу учасників.

- **Основним предметом** наук, що досліджують політичну сферу суспільства, є:
- політична влада, форма та методи її організації, розподілу й функціонування в суспільстві;
- політична свідомість, мотиви і соціальні настанови;
- поведінки окремих індивідів, соціальних груп і спільнот та їх організацій.

- **Метод** (грец. — спосіб пізнання) — в самому широкому сенсі слова — «шлях до чого-небудь», спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій її формі

Поняття «методологія» має два основних значення:

- система визначених способів і прийомів, застосовуваних у тій або іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві і т. п.);
- вчення про цю систему, загальна теорія методу, теорія в дії.
- **Методологія** - наука про методи дослідження.

- **Методологія** в певному сенсі «вужче» теорії пізнання, так як остання не обмежується дослідженням форм і методів пізнання, а вивчає проблеми природи пізнання, ставлення знання і реальності, суб'єкта й об'єкта пізнання, можливості і межі пізнання, критерії його істинності й т. д.
- З іншого боку, методологія «ширше» гносеології, так як її цікавлять не тільки методи пізнання, але і всіх інших форм людської діяльності

Основна функція методу — внутрішня організація і регулювання процесу пізнання або практичного перетворення того або іншого об'єкта. Тому метод (у тієї або іншій своїй формі) зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії.

Загальнонаукові методи пізнання

Аналіз при конструюванні системи міжнародних відносин дає можливість вичленити окремо її цілі, зміст, умови, організацію, систему взаємовідносин її суб'єктів, більш прискіпливо дослідити елементи об'єкта.

Синтез дозволяє здійснювати об'єднання елементів (частин) об'єкта, який був розчленований у процесі аналізу, встановлюючи зв'язки між частинами і даючи можливість пізнати об'єкт дослідження як єдине ціле. Після виконання аналітичної роботи виникає потреба у синтезі, інтеграції результатів аналізу, створенні загальної системи. Можливість відтворити предмет дослідження як систему зв'язків, взаємодій з акцентуванням уваги на найбільш суттєві компоненти.

Індукція (лат. inductio – наведення) –логіка мислення розвивається від конкретного до загального, особливо ефективно використовується у тих дослідженнях, в основу яких покладено дослід, експеримент і спостереження, що надають можливість збору емпіричних фактів. Вивчаючи ці факти, дослідник встановлює явища, які мають повторювальний характер і на цій підставі вибудовує індуктивний умовивід.

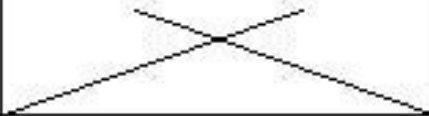
Дедукція (лат. deductio – виведення) –метод переходу від загальних уявлень до конкретного. Дедукція відрізняється від індукції прямо протилежним рухом думки. Метод дедукції ґрунтується на загальному судженні.

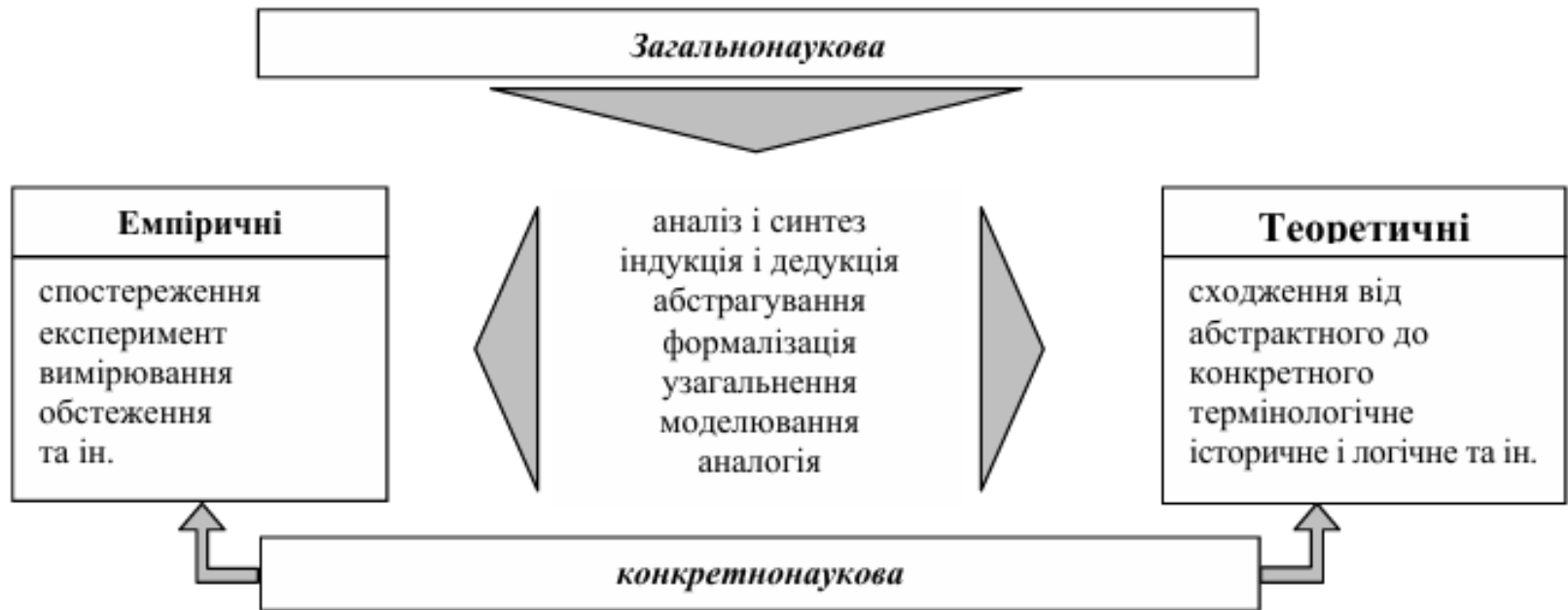
Аналогія (грец. analodgia – відповідність) –знання про якийсь об'єкт переносяться на інший менш досліджений предмет, але схожий з першим за суттєвими властивостями та якостями. Завдяки наочності, яка властива методу аналогії і дає можливість порівняти й вималювати в уяві подібні якості, властивості досліджуваного об'єкта, цей метод отримав широке застосування у науці.

Модельовання (лат. *modulus* – міра, взірець) – заміна об’єкта, що вивчається, його моделлю, за якою визначають, або уточнюють характеристики оригіналу. Обов’язковою умовою до моделі є те, що вона має містити суттєві риси реального об’єкта.

Модельовання – це дослідження (процесів, станів, властивостей) за допомогою створення моделей, які адекватно відображають предмет дослідження (наприклад, створюється модель оптимальної структури міжнародних відносин). Сутність цього методу полягає в описі сфери міжнародних відносин /сфери туризму за допомогою кількісних та якісних характеристик, а також використання статистичних, математичних моделей з метою визначення оптимальних умов управління процесами, що досліджуються. Часткова подібність моделі з ідеалом, відносна простота моделі, робить таку заміну досить наочною і більш зрозумілою

Основні змістові форми моделей міжнародних конфліктів

Зміст моделі	Форма моделі		
	Логіко-інтуїтивна	Формалізована	Квантифікована
Концептуальна (ідеальна або гіпотетична)			
Абстрактна (теоретична)			
Конкретизована (математико-статистична)			

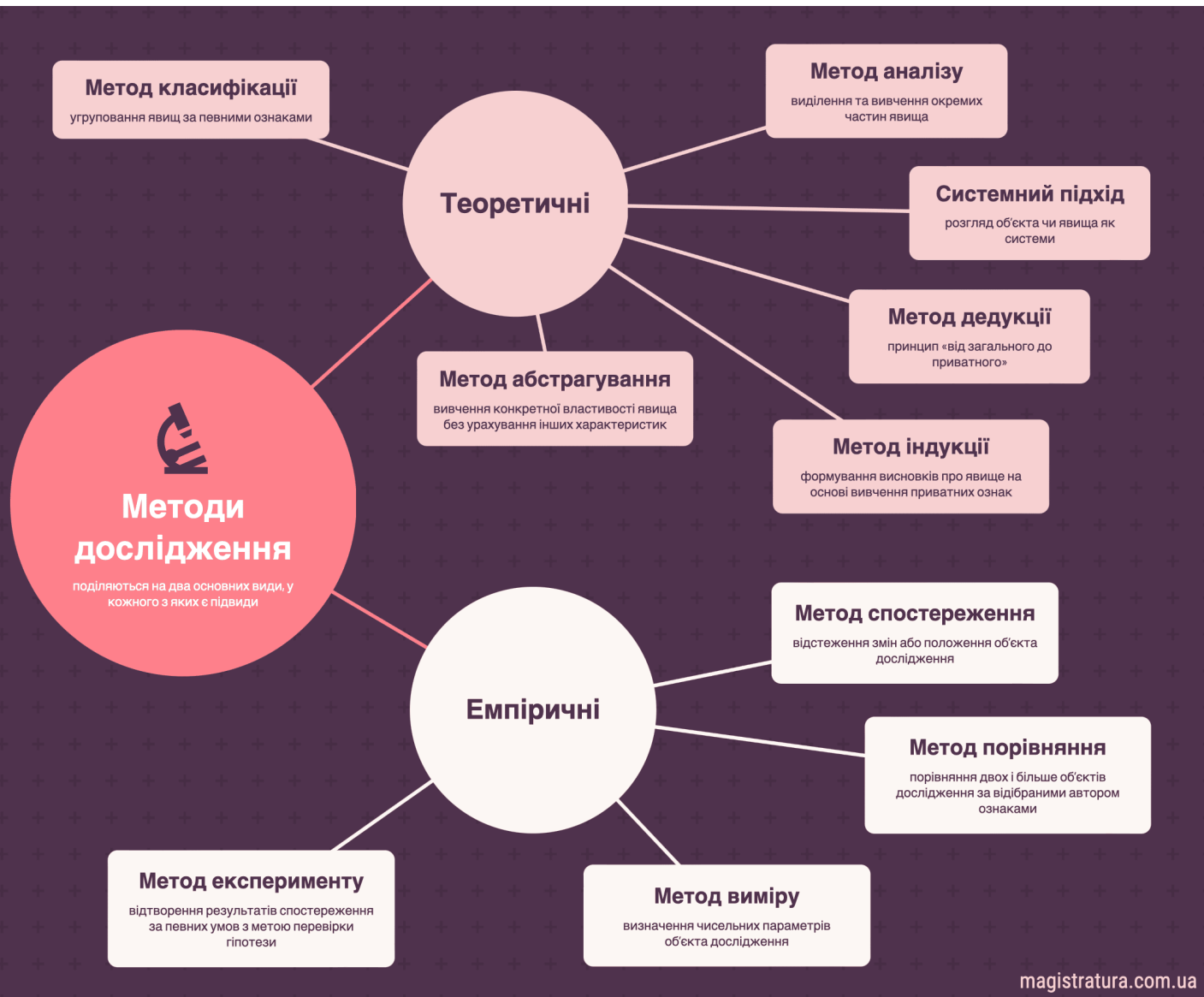
Конкретно-наукові методи

Конкретно-наукова методологія ґрунтується на законах окремих наук, особливостях пізнання конкретних процесів і проявляється у здійсненні теоретичних узагальнень, принципів, що є основою теорії тієї чи іншої наукової галузі. Також частиною конкретно-наукової методології є система конкретних методів і технік, що застосовується для розв'язання спеціальних дослідницьких завдань у певній науковій галузі

- Структурний функціоналізм як методологічна основа теорії політичної системи
-
- Порівняльний аналіз концептуальних моделей політичних систем Д. Істона, Г. Алмонда.
- Теорія “нового інституціоналізму” (Д. Марч, Д. Олсен, П. ді Маджіо)

Популярні методи дослідження

Основні методи наукових досліджень

- описовий метод
- спостереження
- робота з інформацією
- аналіз тексту
- експеримент
- анкетування

4.Методи теоретичного та емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження:

Спостереження – система фіксації й реєстрації властивостей, зв'язків об'єкта дослідження та попередня класифікація отриманих фактів

спостереження має бути:

- спланованим згідно з чітко поставленими завданнями;
- цілеспрямованим лише на ті явища та процеси, які є метою дослідження;
- систематичним, тобто спостереження за досліджуваним явищем має бути постійним, фіксація отриманих даних відбуватися за певною системою;
- активним щодо дослідника, у пошуку проявів потрібних рис та явищ.

Спостереження є одним із **основних методів дослідження** має відповідати наступним вимогам:

- чітко визначена кількість ознак спостереження;
- встановлені критерії оцінки обраних ознак;
- дотримання принципу природності (клієнт не повинен знати, що за ним спостерігають).

Метою спостереження є не лише сприйняття явищ на чуттєвому рівні, а, перш за все, усвідомлення виявлених фактів.

Результатом спостереження мають стати аналіз набутого фактичного матеріалу, встановлення взаємозв'язків між фактами та висловлення передбачень.

Об'єктом спостережень виступають частіше за все міжнародні відносини /види туризму, взаємодія між суб'єктами системи.

4.Методи теоретичного та емпіричного дослідження

Метод абстрагування передбачає розумове відволікання будь-якої властивості чи ознаки предмета від інших ознак, властивостей, зв'язків, з метою більш глибокого і детального вивчення предмета дослідження, через ізолювання його від впливу інших предметів, властивостей, ознак

Уявний експеримент – це теоретична модель реальної експериментальної ситуації, але, на відміну від реального експерименту, тут дослідник оперує не реальними предметами і умовами, а їх уявними образами.

Класифікація використовується на початкових стадіях дослідження, з метою упорядкування та класифікації міжнародних відносин /напрямів туризму, які вивчаються.

Знання, які виявляються за допомогою теоретичних методів дослідження – це теоретичні знання, об'єктивність яких перевіряється не емпіричним шляхом, а за допомогою доведення.

4.Методи теоретичного та емпіричного дослідження

Метод інтерв'ю (бесіди)

Бесіда. дає можливість створити більш повну картину проблеми, яка вивчається.

Щоб бесіда була **результативною** слід передбачити наступне:

- заздалегідь розробити програму її проведення;
- врахувати індивідуальні особливості співрозмовника;
- заздалегідь продумати основні й додаткові запитання;
- створити атмосферу довіри й відвертості;
- продумати систему запису (фіксування) результатів бесіди;
- розробити надійну та просту систему критеріїв оцінки запитань;
- забезпечити зручну форму фіксації відповідей та їх обробки;
- чітко визначення мети.

Метод **інтерв'ю** та анкетування подібні до бесіди

4.Методи теоретичного та емпіричного дослідження

Лангітюдний метод. Лангітюдне дослідження (від англ. longitude – довгота) – **тривалий** систематичний аналіз одних і тих самих піддослідних, що дає можливість визначати діапазон вікової та індивідуальної мінливості серед життєвого циклу людини.

Організація лангітюдного дослідження передбачає одночасне використання інших методів: **спостереження, тестування, психографії, праксиметрії** тощо.

Цінність лангітюдного дослідження полягає в тому, що воно надає можливість передбачення варіантів подальшого розвитку особистості й дослідник має змогу простежити зв'язки між повними фазами явища, яке вивчається.

Продуктивність лангітюдного методу забезпечується двома складовими: **тривалістю** (чим довше, тим вагоміші результати) та **змістовністю** (цей метод дозволяє вивчати одразу значну кількість змінних, що надає можливість комплексно подивитися на явище, що досліджується).

4.Методи теоретичного та емпіричного дослідження

Праксометричний метод (від грец. praxis – діяння, діяльність) – це метод аналізу процесу й продуктів діяльності. Метод являє собою систему дослідницьких процедур, спрямованих на збір, систематизацію, аналіз та тлумачення продуктів діяльності У процесі використання праксометричного методу дослідницька робота може проводитися у кількох напрямках:

а) **аналіз офіційних документів** (закони, постанови, накази, розпорядження, положення, оголошення, реклама, записи передач, радіо, телебачення, розмов, дискусій та ін.) – цей напрям аналітичної роботи найбільш широко застосовується для вивчення впливу характеру міжнародних відносин /напрямів туризму на розвиток окремих держав;

б) **аналіз особистих документів** (особисті справи, автобіографії, журналів супроводу, щоденників, листів, фотокарток та ін.) – цей напрям дає цінні факти для вивчення емоційного та розумового розвитку особистості клієнта, особливостей становлення характеру, дозволяє простежити через продукти діяльності змістовні взаємодії людини;

в) **аналіз продуктів діяльності** – це система аналітичних дій спрямованих на вивчення та тлумачення змістовних результатів діяльності (творчих, професійних, поведінкових, суспільних, самоорієнтованих тощо) особистості чи колективу.

Цінність методу полягає в тому, що емпіричний шлях часто підходить до вирішення важливих методичних проблем, які мають інноваційний характер.

4.Методи теоретичного та емпіричного дослідження

Метод узагальнення незалежних характеристик. паралельно з оцінюванням.

Вимірювання. Як метод являє собою систему фіксацій та реєстрації кількісних характеристик об'єкта, який вивчається. Метод вимірювання знаходить своє відображення у математичному відтворенні кількісних та якісних характеристик об'єкту у процесі проведення експерименту. Цінність цього методу полягає у тому, що він дає точні кількісні показники об'єкта вивчення.

Вивчення літератури та інших джерел. Вивчення літератури, документів, матеріалів на електронних носіях та інших джерел, що містять факти, які характеризують історію та сучасний стан об'єкта, що вивчається, має на меті збір початкової інформації, створення вихідної концепції про предмет дослідження, з'ясування невисвітлених аспектів у розробці проблеми.

Розвідувальне (або пілотажне, зондажне) дослідження

- **Розвідувальне (або пілотажне, зондажне) дослідження** - найпростіший вид соціологічного аналізу, який дозволяє розв'язувати обмежені завдання. По суті йде випробування інструментарію, тобто методичних документів анкети, бланк-інтерв'ю, опитувального листа, карток спостереження, карток вивчення документів та ін. Програма такого дослідження спрощена, як і інструментарій. Сукупності, що обстежуються, невеликі від 20 до 80-100 чоловік.
- Розвідувальне дослідження, як правило, випереджає глибоке вивчення проблеми.
- В ході його уточняється мета, гіпотези завдання, питання їх формулювання.
- Проводити таке дослідження особливо важливо у тих випадках, коли проблема вивчена недостатньо або ж взагалі постає вперше.
- Розвідувальне дослідження дозволяє отримати оперативну соціологічну інформацію.

Розвідувальне (пілотне)

- Вивчення стану об'єкта та документів
- Визначення проблеми, мети та завдань дослідження
- Формулювання основних гіпотез

Етапи проведення соціологічного дослідження

1. Підготовчий етап

складається з:

- уточнення теми дослідження
- осмислення мети і завдань
- розробки теоретичної концепції, програми дослідження
- встановлення вибірки
- розроблення і тиражування методичних документів для збору інформації
- визначення інструментарію дослідження
- формування групи дослідників
- складання графіків роботи плану, визначення засобів, строків, способів обробки соціологічних даних і т.д.

2. Етап збору первинної соціологічної інформації (або польовий етап).

Це зібрані в різній формі неузагальнені відомості - записи дослідника, виписки з документів, окремі відповіді опитуваних осіб і т.д.

3. Етап підготовки і обробки інформації. Як правило, зібрана на польовому етапі інформація підлягає перевірці й упорядкуванню, особливо з точки зору точності, повноти і якості заповнення методичних документів, відповідності вибірки розрахованим параметрам.

На цьому етапі математики-програмісти готують одержану інформацію до обробки на ЕОМ, складають програми обробки, здійснюється обробка на ЕОМ.

Якщо збір інформації проходив на невеликому масиві і з використанням незначного за обсягом інструментарію, то обробка інформації здійснюється механічно.

4. Аналіз інформації і підготовка підсумкових документів (або заключний етап). Методологією аналізу слугує програма дослідження, яка була складена на підготовчому етапі.

В ході аналізу робляться висновки відносно сформульованих гіпотез, виявляються зв'язки, тенденції, протиріччя, нові міжнародні проблеми /проблеми в сфері туризму, здійснюється підготовка наукового звіту за підсумками дослідження, формулюються висновки і рекомендації щодо розв'язання проблеми, вивченню якій й було присвячено дослідження.

- **Кількісні методи** соціологічних досліджень базуються на опитуваннях певної кількості респондентів і дозволяють отримати **числові значення**, що досліджуються.
- Кількісні дослідження отримали свою назву через націленість на отримання кількісної інформації про **велике число об'єктів дослідження**.
- для вивчення об'єктивних, кількісно вимірюваних характеристик поведінки людей, вони застосовуються тоді, коли необхідні точні, статистично надійні дані.
- Кількісні методи дослідження є найбільш вживаними, оскільки їх використання дає змогу розповсюджувати результати дослідження на всю сукупність і говорити **узагальнено** про населення країни чи певного регіону, внаслідок охоплення багатьох респондентів.

- **Контент-аналіз (кількісний),**
- **Анкетування**
- **опитування,**
- **експеримент**
- **структуровані спостереження,**
- **а потім оцінку даних за допомогою статистичних методів**

Якісні методи дослідження

- До методів збору даних в групі **якісних методів** дослідження належать, насамперед:
 - **інтерв'ю** (різних видів і типів) – метод отримання необхідної дослідникові інформації у процесі ведення цілеспрямованої особистої бесіди. Інтерв'ю може використовуватися на ранній стадії дослідження як пілотажний метод, з метою постановки проблеми та формулювання гіпотези; за умови малої вибірки інтерв'ю може стати основним методом дослідження; може бути проведене також результуюче інтерв'ю, з метою контролю отриманих даних;
 - **спостереження** має певні обмеження та власну специфіку; найчастіше не є основним методом дослідження; фіксує первинну інформацію про досліджувані міжнародні відносини / напрями туризму;
 - методи аналізу документів (у всій їх сукупності);
 - **фокус-групи** – метод дослідження, що передбачає обговорення міжнародних проблем під керівництвом модератора
 - **Особисті інтерв'ю**
 - **Телефонні інтерв'ю**
 - **експертне опитування**
 - **Контент-аналіз (якісний)**

- **Якісне дослідження** - це метод дослідження, який фокусується на розумінні досвіду, поглядів і поведінки людей у їхньому природному середовищі.
- для дослідження складних явищ, які важко піддаються кількісній оцінці, наприклад, переконань, поглядів і почуттів.
- Зібрана інформація часто не є числовою і може містити текстові, аудіо- та візуальні записи.
- Однією з відмінних рис якісних досліджень є акцент на контексті та **суб'єктивній інтерпретації даних**.
- Замість того, щоб намагатися узагальнити отримані результати на ширшу популяцію, якісні дослідники прагнуть зрозуміти значення та релевантність отриманих даних, оцінюючи їх у контексті

Відмінності у кількісних та якісних методах дослідження

Кількісні методи досліджень	Якісні методи досліджень
Спираються на числові феномени	Користуються текстами замість чисел
Концентруються на точці зору учасників досліджень (респондентів і дослідників) та їх щоденному досвіді	Використовують статистичні методи перевірки достовірності
Використовують великі групи для проведення досліджень	Можуть проводитися з кількома особами чи невеликими групами
Спираються на існування досліджуваного явища всюди і у великих кількостях	Спираються на спробі поглиблення знань про досліджуване явище на вибраних випадках або учасниках дослідження
Покладаються на системно й комплексно накопичені результати	Можуть покладатися на випадково накопичені результати досліджень

Таблиця 1. Характеристики онлайн досліджень

	Переваги	Обмеження
Кількісні дослідження	- Відносно дешевий спосіб дослідження - Вища швидкість збору та обробки інформації - Можливість використання високотехнологічних методик - Можливість заповнення анкети у зручний час та в зручному місці	- Вибірка формується виключно з інтернет-користувачів (цифрова ексклюзія некористувачів Інтернету) - Відсутність контролю за адекватністю відповідей та розумінням питань
Якісні дослідження	- Відносно дешевий спосіб дослідження - Можливість охопити людей із різних географічних локацій - Можливість отримати глибшу інформацію	- Технічні проблеми: потрібен сталий Інтернет-зв'язок, цифрова компетентність тощо - Проблема із дотриманням анонімності та приватності - Відволікання уваги респондента